

Position paper rondetafelgesprek Demonstratierecht - 7 september 2023

Sharon Dijkma, voorzitter Vereniging Nederlandse Gemeenten en burgemeester van Utrecht

Het recht om te mogen demonstreren is van essentieel belang voor een goed functionerende democratie. De collectieve openbare meningsuiting is een dragende pijler van ons democratisch bestel: de stem van protest, zeker ook waar het de stem van een minderheid is, moet luid kunnen klinken om gehoord te worden. Daarom is het demonstratierecht stevig verankerd in mensenrechtenverdragen en in onze grondwet.

Demonstratierecht – uitgangspunt is faciliteren

Het demonstratierecht is een groot goed, alle burgemeesters spannen zich tot een maximum in om alle demonstraties te (kunnen) faciliteren. Het aantal demonstraties in Nederlandse gemeenten is flink toegenomen. De grootte en complexiteit ook, maatschappelijke ontwikkelingen zien wij vaak in gemeenten direct terug en dus ook bij demonstraties. Deze ontwikkelingen zijn op zich niet nieuw, maar worden tegenwoordig tevens beïnvloed en versneld door digitalisering en dan vooral het gebruik en de kracht van sociale media. Kortom: het demonstratierecht en daarmee de vrijheid van meningsuiting floreert en dat is ook nodig. We zien als burgemeesters ook – meer dan voorheen – dat meningen van de een weer meningen (en daarmee demonstraties) van een ander kunnen oproepen. Ook dat mag (moet!) en als burgemeester faciliteren we alle meningen. De inhoud van de demonstratie is voor ons ambt niet van belang. Bovendien mogen demonstraties hinder veroorzaken en kunnen meningen schuren. Daarbij zien we in de praktijk dat het soms nodig is vanwege de scherpe stellingnames in het publieke debat en tegenreacties die het oproept, demonstranten te beschermen. Denk voorbeeld aan de vernieling van de koran of de protesten tegen Zwarte Piet. De manier waarop we dat doen, is veelvuldig onderwerp van gesprek in de veiligheidsdriehoeken per gemeente. Gemeenten en politie zijn voortdurend in overleg met organisatoren om ervoor te zorgen dat er ruimte is voor elke demonstratie. Dat neemt niet weg dat de afwegingen die we moeten maken soms behoorlijk complex zijn. Niet elke gemeente beschikt over deze expertise. We zetten ons dan ook in om deze gemeenten waar nodig te ondersteunen met kennis.

Dat demonstraties hinder mogen veroorzaken en kunnen schuren, wil niet zeggen dat het recht van demonstratie onbegrensd is. Het vertrekpunt blijft altijd: hoe kunnen we de demonstratie veilig en ordelijk doorgang laten vinden? De wet geeft de grenzen aan waarbinnen het demonstratierecht en de vrije meningsuiting volop kunnen worden benut. Op basis van de Wet openbare manifestaties kunnen burgemeesters zo nodig beperkingen stellen aan een demonstratie. Een adequate informatiepositie van politie rond demonstraties en manifestaties om de veiligheid van de demonstranten te kunnen waarborgen, is daarbij van groot belang. Beperkingen kunnen alleen gesteld worden wanneer onderbouwd met (politie-)informatie en bovendien proportioneel. In voorkomende gevallen wordt veel aandacht besteed aan het afwegen van alle betrokken belangen.

We zien dat verschillende gemeenten met Amnesty in gesprek zijn over het belang van het demonstratierecht en gezamenlijk kijken naar de mogelijkheden om de drempel om te demonstreren laag te houden. Inmiddels is het 'manifest demonstratierecht van Amnesty' door meerdere gemeenten ondertekend. Ook door Utrecht. Hiermee hebben we ons in Utrecht gecommitteerd aan een aantal uitgangspunten gebaseerd op de rechten voor de mens en hebben we de kennisgevingsprocedure verder vereenvoudigd en is het aantal organisatoren dat een Wom-brief ontvangt flink teruggebracht. Ondertussen blijven we in Utrecht in contact met Amnesty over hoe we elkaar mogelijk kunnen helpen en ondersteunen.

Strafrecht en demonstraties

Als de informatie van politie leidt tot vrees voor wanordelijkheden rondom (tegen)demonstraties dan worden eventuele strafrechtelijke kwesties hieromtrent in de driehoek besproken. Het OM neemt dan het voortouw. In Utrecht zijn we het erover eens dat gedragingen die door het OM als strafbaar worden beschouwd, niet de bescherming van het demonstratierecht of de vrijheid van meningsuiting genieten. De driehoek is zich daarbij terdege bewust dat de strafrechter in bepaalde gevallen oordeelt dat een gedraging weliswaar strafbaar is, maar daar geen straf aan koppelt, vanwege de vrijheid van meningsuiting.

Dit raakt bijvoorbeeld aan bepaalde protestacties die als grensoverschrijdend kunnen worden ervaren, namelijk acties waarbij de openbare weg voor langere tijd wordt geblokkeerd en acties waarbij de bedrijfsvoering van ondernemingen of instellingen voor langere tijd ernstig wordt verstoord. Hier is eerder sprake van wetsovertredingen dan van een demonstratie en is strafrechtelijk optreden via de driehoek (OM, politie) aan de orde. Uiteraard moet dat optreden zorgvuldig en proportioneel gebeuren, en zeker zonder buitensporig geweld. Wanneer het gaat om burgerlijke ongehoorzaamheid, dan geldt precies hetzelfde: iedereen heeft zich aan de wet te houden en iedereen dient zich te onthouden van strafbare gedragingen, ook tijdens een demonstratie of een protestactie.

Deze maatstaf geldt voor elke organisator. Het zou onrechtvaardig zijn, en bovendien niet in de geest van de verdragen en de grondwet, wanneer demonstraties verschillend zouden worden behandeld. Als burgemeester moet je goed navolgbaar zijn. Als het over demonstraties gaat, betekent dat dat iedereen op dezelfde manier kan demonstreren en dat de wet voor iedereen op dezelfde manier geldt. Voor zover er meer algemeen sprake zou zijn van ongelijke behandeling van bepaalde groepen demonstranten, zien wij die in Utrecht niet. Wij spannen ons er 100 procent voor in om ongelijkheid te voorkomen.

Veruit de meeste demonstraties verlopen veilig en ongestoord. In die gevallen dat politieoptreden noodzakelijk is het optreden gebaseerd op onderlinge afstemming in de driehoek. Dit soort optreden vergt immers een snelle en scherpe belangenafweging waarbij de eerbiediging van het grondrecht een belangrijke rol speelt. Het is altijd de insteek om in gesprek te zijn en te blijven met organisatoren en demonstranten, de verbinding op te zoeken en de-escalierend op te treden.

Tot slot

Er is één type demonstratie dat het verdient om hier apart benoemd te worden, namelijk de demonstraties bij abortusklinieken. Het is mijn persoonlijke overtuiging dat hier sprake is van schurende grondrechten. Ook bezoekers van abortusklinieken hebben het recht om hun bezoeken zoveel mogelijk ongestoord en ongehinderd af te leggen. Dat verhoudt zich lastig met de indringende wijze waarop bepaalde groepen hun afkeer van abortus kenbaar maken in de directe omgeving van de kliniek, vaak specifiek en persoonlijk gericht op individuele bezoekers en hun precaire situatie, in tegenstelling tot andere demonstraties die zich meer richten op het algemene publiek. Hoewel ik vind dat men ook tegen abortus moet kunnen demonstreren, ook in Utrecht, zou ik graag enige afstand bewaren tussen demonstranten en bezoekers. Vooralsnog biedt de Wom daar geen concrete handvatten voor. Dat vind ik een gemis waar ik graag een wettelijke oplossing voor zou zien.